

Medborgaren som försvann

Av **Gunilla Winberg**

*Medlem af Miljöpartiet de Gröna,
leder i svensk Framtiden i våre hender og
viceskoleinspektør på Piläng skolen*

Vad är en medborgare?

“Person som i rättsligt avseende tillhör en viss stat d.v.s. har lagligt skydd av den och lagliga skyldigheter mot den.” (*Nationalencyklopedins ordbok 1996*).

Medborgerliga rättigheter

Medborgerliga rättigheter: sammanfattande benämning på vissa allmänna rättigheter som en person åtnjuter som medborgare i en stat. Till medborgarliga rättigheter räknas främst de s.k. frihetsrättigheterna (tanke-, religions, yttrande och tryckfrihet, rätt att ej utan rannsakan och dom berövas liv och frihet, men också delaktighet i sociala välfärdsanordningar, valbarhet, rösträtt osv.

Hur blev vi medborgare? – Utvecklingen från undersåtar till medborgare i Norden

Länge, länge, i många hundra år var vi undersåtar. De som styrde och ställde över oss var kungar, adelsmän och kyrkans folk i olika konstellationer. De flesta av oss var bönder, hantverkare eller tjänstehjon av olika slag. Vi var inte fria, andra bestämde över oss. Så kom industrialismen i mitten av 1800-tallet och sög upp de “övertalliga” på landsbygden. Fabriker startades. Så småningom bildades fackföreningar så med krav på bättre villkor för arbetarna. Även nykterhetsrörelsen och frikyrkorörelsen hade var och en på sitt sätt stor betydelse för att öka människors tilltro till sin egen förmåga.

I Danmark banade den av Grundtvig på 1840-talet startede folkhögskolorörelsen vägen för röststrättsreformen genom att betona alla människors lika värde och därmed rätt till medbestämmande i politiska frågor. Kvinnlig rösträtt 1915. Norge var först i Norden med att ge män allmän rösträtt 1898 och kvinnor 1913 medan man i Finland gav både män och kvinnor allmän rösträtt 1906 (vilket var först i världen för kvinnor). I Sverige fick den manliga befolkning allmän rösträtt 1909. För kvinnornas del dröjde det till 1921. Det var turbulenta tider. Motståndet från det bestående samhället var stort. Som en kuriositet kan berättas att Rösträttskraven i Sverige bl.a. framfördes på Folkrikisdagar, anordnade vid två tillfällen, 1893 och 1896, av socialdemokrater och liberaler. Ombuden utsågs på grundval av allmän rösträtt för män och kvinnor. Benämningen angav församlingens vilja att företräda den verkliga folkviljan.

Utvecklingen från medborgare till konsument

Så utövade vi vår makt via folkvalda parlamentariker eller hade i varje fall ett visst inflyktande under cirka hundra år. Vi var också aktiva i kommunerna som förtroendevalda, i olika föreningar och byalag. Många av oss som är samlade här i dag [på Nordisk Folkeriksdag 2003, red.] är det fortfarande. Men många, alltför många människor åtminstone i Sverige har reducerats till konsumenter, inte så att deras rättigheter som medborgare tagits ifrån dem utan att

de mer eller mindre frivilligt dragit sig tillbaka till tv-såpornas underbara värld, iklädda moderiktiga kläder, ätande snacks och med huset fullt av onödiga prylar.

Hur blev det så?

En föregångare på det här området var den amerikanske författaren Henry David Theoreau (1817-1862) som redan i mitten av artonhundratalet anså att vi ägnar oss åt överkonsumtion och lever i obalans med naturen. Själv bodde han minimalistiskt (med et modernt ord!) under några år i skogen Walden med 17 saker omkring sig medan vännerna i staden behövde flera tusen. Hans erfarenheter finns skildrade i litterär form (i: Walden 1854, sv. Översättning: Skogsliv vid Walden 1947).

Varför har vi så gott som givit upp våra roller som aktiva medborgare?

Här följer några möjliga skäl:

- Många äldre har sitt på det torra och anser sig gjort sin indsats i fack, kommuner och organisationer.
- De medelålders, som inte är arbetslösa, sliter ut sig i pressande arbetsmiljöer. Sjukskrivningarna har ökat lavinartat och i Sverige har kostnaderna stigit drastiskt. De engagerar sig mycket lite i samhället. När deras arbetsdag är slut sjunker de ner i tv-sofforna och drömmer sich bort i soparnas (norska/danska/finska?) underbara värld.
- 15-20% av svenskarna använder antidepressiva medel.
- De yngre utsätts för en enorm kommersiell indoktrinering och är ofta inriktade på att vara konsumenter och/eller engagera sig i enstaka politiska frågor. Det finns de som menar att bredare aktiviteter – som Social Forum i Porto Alegre och på andra platser – som tar upp systemfel i våra västerländska samhällssystem, ofta i opposition till den rådande samhälls-

ordningen – lockar fler och fler unga. – Det er oerhört glädjande om så är fallet. Få vill ändra systemet inne från – i kraft av att vara medborgare i sitt land. De som är inne i systemet vill i allmänhet inte förändra det. De som finns utanför vill inte in, de vill påverka med utomparlamentariska

metoder, inte nödvändigtvis som medborgare i sitt land utan som “aktivist.” (I Sverige har odet “medborgare” lite grann förlorat sin sprängkraft, man representerar systemet).

- Kommercialismen reducerar människan till en passiv konsument – av varor, av tv och radio.
- Det pressande arbetslivet suger musten ur människor, som i stället för att vända sitt missnöje och sin vanmakt utåt mot en ofta omänsklig arbetsmiljö, vänder den inåt mot sig själva och blir sjuka. Ett samhällsproblem privatiseras.

Hur bildar vi motkraften till kommercialismens förkrympta människoideal?

- Genom att skapa frimodiga, harmoniska människor.

Hur skapar vi frimodiga harmoniska människor?

- Genom att ändra skolundervisningen till att bli mer holistisk, mer gränsoverskridande, mer inriktad på att vid sidan av traditionella undervisning också utveckla de konstnärliga anlagen hos varje barn. / Waldorfpedagogiken, inspirerad av antroposoferna, är ett gott exempel på ett sådant synsätt. I Norge fanns 26 Waldorfskolor 1999, i Sverige 36.
- Genom att försöka återfinna det näre samband som tidigare funnits mellan konst, vetenskap och religion, men som gått förlorat särskilt i de s.k. högutvecklade västländerna mycket genom Newtons och Galileis mekanistiska världsbild.
- Genom att stimulera vusna människor till att bli fria, skapande och lekande.

Hur gör man det?

Förutom genom ett annat utbildningssystem, genom att verka för ett samhället som inte bara kretsar kring “grå teori” utan också kring “livets gröna träd” (*Goethe*). Ett samhälle, som uppmuntrar människor att blicka in i sin egen “inre katedral, uppleva livets puls och glädja sig åt att “kaos är granne med gud,” som uppskattar dualismen hos kropp – själ, ande – materia, lus-mörker, liv – död, naturvetenskap – humaniora, teknik – människa, teori – praktik, kvinnligt – manligt.

Hur gör man?

Man skapar mer tid för människor att rå övers sina egna liv t.e.x. genom att:

- Tillåta anställda att ta sig ett friår mitt i livet, som i Danmark och i vissa svenska kommuner.
- Betala alla en minimilön, en medborgarlön som ger en bastrygghet till alla (jmf. den norska boken “*Arbeid mindre, lev mer!*” av Christian Vennerød).
- Genom att skapa möjlighet till socialt umgänge t.e.x. i form av berättarcafèer, där det aktiva skapande deltagandet står i centrum (t.e.x. Liv i Sverige, se <http://www.livisverige.org/>).
- Genom att uppmuntra människor till landsbygdsboende eller andra naturliga kontakter med landsbygden som kan stimulera till ett helhetstänkandet och en insikt om att levande ingår i samme ekologiska väv.

Apropå västvärldens överkonsumtion av ändliga resourser, säger den kände amerikanske psykoanalytikern, Erich Fromm i boken *Att ha eller att vara* (1994):

“För första gången i mänsklig-hetens historia, beror mänsklig-hetens fysiska överlevnad på en radikal förändring hos människo-hjärtat (s. 24).

Slutsatser

Personligen tror jag att vi i den rika delen av världen är inne i en väldigt farlig situation, där många av oss av orsaker, som jag tidigare nämt kommit att identifiera oss mer med vad vi har och äger, än med hurdana vi är som personer. – Det sägs att de flesta människor har ett behov av att

visa upp att man är någon, att man har lyckats. Man gör det utifrån de värderingar som är rådande i det samhälle man lever i. – I afrikanska kulturer (som är de jag känner bäst bortom Europa) är det ofta sådana egenskaper som generositet, klokhet och god berättarförmåga, som premieras. I andre traditionella kulturer hyllas liknande ickematerialistiska värderingar.

Min uppmaning till Er kära lyssnare (även om ni i allmänhet inte tillhör riskgrupperna) är: Låt oss kasta av oss de förkrympta människoideal, som förtrampar våra själar och reducerar oss till kroppar. Låt oss resa oss och återta vår rolle som aktiva medborgare i våra samhällen. Det kommer inte att ske utan strid. De kommersiella krafterna vässar sina klor och riktar nu in sig på barnen för att få dem till lydiga märkesslavar redan från födseln.¹

När våra ekologiska system så uppenbart är på väg att trasas sönder och världens styrs av människor med kortsiktiga vinstinressen, är det då inte vår skyldighet som medborgare att gripa in? Vi är många som vill förpassa de gamla tankarna om evig tillväxt och lyxkonsumtion till historiens sopptipp. Vi tänker inte begränsa oss till att vara trivsamma och lydiga konsumenter utan följa vårt hjärtas röst, som Helga Henschen så målande beskrev i sin bok “*Helgas flygblad*”:

Alltför länge var jag lydig, alltför länge lyssnade jag på dem kloka huvudtalarna, dom praktiga pratarna, dom säkra byxbakarna, som satt där de satt på stadiga stolsben. Nu har jag börjat skuta ärter genom vassrör och papperstussar med hemmagjord slangbella

I morgon tänker jag ta en stoppnål och sticka i den fetaste skinkan

Äntligen är jag glad och olydig som ett barn på sitt första sommarlov
Äntligen sparkar jag av mig skorna och skyttar barfota i gräset
Äntligen börjar min upptäcktsfärd på obanade stigar

Nu lyder jag bara En:
rösten som talar i mitt hjärt

¹ Alissa Quart: *Branded. The Buying and Selling of Teenagers*. Random House, 2003.